

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И САВРЕМЕНА ИТАЛИЈАНСКА ЛИТЕРАТУРА: ИТАЛИЈАНИ У СВЕТУ, СВЕТО У ИТАЛИЈИ

Увод

Последњих неколико година италијанско друштво је доживело радикалне промене чији узрок нису били само унутрашњи процеси у земљи, већ у највећој мери су били последица светских догађаја у економији, политици и култури као што су уједињење европске заједнице, мигрантски процеси, продор енглеског језика у свакодневну комуникацију итд. Ипак сматрамо да је један од снажнијих фактора промена у свим друштвеним сферама у Италији, поред пребрзог технолошког развоја и утицаја електронских и штампаних медија, кретање народа, и ту пре свега мислимо на мигрантске процесе и туризам.

Несумњиво је да је Италија једна од најпосећенијих туристичких дестинација у свету. Према Италијанској националној агенцији за туризам 2012. године Италија је пета најпосећенија земља у свету са боравком изнад 46,1 милиона туриста на међународном нивоу, док прошле године овај број је надмашен (<<http://www.enit.it/it/studi-ricerche.html>>). Са друге стране, и сами Италијани све су више перципирани као специфична група туриста ван своје земље, а број оних који су напустили „Il bel paese“ (лепу земљу) због одмора креће се око пола милијарде у 2011. Поред туриста, „странци“ који долазе због задовољства и остају кратко, и који су обично јако добродошли у Италији и који несумњиво остављају печат у свакодневном животу њених становника, постоји још један профил „странаца“ чије присуство буди више дебате него радозналости у позитивном смислу. Реч је о имигрантима, оних са „carte in regola“¹ и оних који се воде као „нелегални“ – „кландестини“, односно тајни, чији је статус у италијанском друштву је још увек нејасно дефинисан, али чији је утицај у култури и свакодневном животу све више евидентан и силан. Интерактивни сајт Peoplemovin.in (<http://peoplemov.in/#f_IT>) посвећен миграциским процесима у свету, недавно је објавио да у Италији чак 7,35% становника, или око 4.500.000, претстављају становници насељени из других земаља.

То не значи да се истовремено не одвија процес у супротном правцу. Примат у уметности, лепи пејсажи и славна италијанска кухиња и поред

* jovana.karanikik@ugd.edu.mk

¹ Превод са италијанског: исправни документи.

тога што су магнет за туристе, истовремено нису довољни да задрже саме Италијане, па је тако нестабилна економска ситуација многе од њих натерала, према Reoplemovin-у, око 3.500.000 да оду у Немачку, Швајцарску, САД, Канаду итд.

Ове бројке, поред тога што могу бити индикација за процес размене у области економије и политике, могу нас инспирисати да размишљамо о томе што значе за културу и поготово литературу као једну њену важну форму. Баш та културна размена је у основи онога што дефинишемо као глобаизација изван економских и политичких оквира. Питамо се: како је овај проток језика, обичаја и вредности пренесен у савременој италијанској литератури?

Ово питање нас наводи да прецизирамо шта подразумевамо под савременом италијанском литературом и како бисмо могли да се лакше крећемо из терминологију, концентрисаћемо се првенствено на литературу написану на италијанском језику чији аутори живе у Италији.

Да бисмо илустровали међусобни утицај два „света“, онај који је постао, односно има корене ван Италије али се надграђује баш на њеном тлу, и оног који се дефинише као италијански, али своје хоризонте шири ван њених граница, фокусираћемо се на две ауторске категорије. У прву категорију спадају италијански аутори који преносе искуства стечена контактима оствареним у Италији са имигрантима или путовањима у иностранство. Други су аутори који припадају такозваној „италијанској књижевности миграције“. Ова синтагма постаје се више употребљавана, али не у целости прихваћена од књижевне критике у Италији, и означава књижевност чији аутори пишу на језику који није њихов матерњи, практикујући чак и превод сопствених дела у оба смера (Њиши 2003: 8).

Италијани у свету

У прву категорију спадају Валтер Сити и Томазо Пинчо. Валтер Сити, професор италијанске књижевности и критичар контраверзног Пјера Паоло Пазолини и есејиста, води нас у свет Арапских Емирата у свом делу „Il canto del diavolo“ (*Песма ђавола*, Сити 2013) Аутор у првом лицу пише о путовању у свет Блиског истока, оног који се гради и који се развија невероватно брзином. Преко низа независних реченица које одговарају утисцима аутора и који се нижу великом брзином, упијамо слике једног новог света. Језик је богат неологизмима, фразама из енглеског језика и арапских термина који су појашњени највећом могућом сликовитошћу. У том новом свету који је још увек „under construction“ аутор није успео видети спонтаност и природни континуитет на које је навикнут као неко ко у себи носи део „италијанског културног наслеђа“, што и сам изјављује у последњим страницама књиге. Парадоксално, у целој вештачкој урбаној цунгли у којој се хармонија може видети само у природном пејзажу којег нуде пустињски предели, он успева створити један лингвистички баланс

између италијанског језика данашњице: термини коришћени у књижевности, новинарству, али и на улици, истовремено и називи предмета, појмова и фразе са којима се среће преко комуникације са људима из целог света које уједињују Емирати – глобализација у једној о најконкретнијих манифестација.

„Eccoli dunque, gli altri: indaffarati, banali, senza il minimo appeal sessuale [...] Giacchette tristi, cinesi senza maniche ma accollatissime nella blusa a fiori, vietnamiti in pantaloni beige da emporio sovietico – T- shirts, jeans, quasi niente di arabo: qui vestono tradizionale i ricchi, non i poveri. La gente usa il pretesto del cambiamento per condurre le solite vite, si fa un alibi dell'epocale per ribadire il quotidiano; [...] Est e Ovest abbracciati in equilibrio instabile – gomito a gomito ma ringhiosi l'uno verso l'altro, ciascuno intento a seguire il proprio progetto di benessere, conservatore o rivoluzionario poco importa; comunque senza avere coscienza del risultato finale di quello che fanno. Ho un mondo intorno colmo di novità che scompaginano i clichés e ne creano di nuovi, la tecnologia catapultata direttamente sul Medioevo; una città-mondo che ronzia“ (Сити 2013: 32).

„Дакле, ево их, они други: презаузети послом, банални, без икаквог сексипила [...] Носе јадне кинеске жакете без рукава али са ролком до браде и блузу са цветовима, Вијетнамци у беж панталонама са совјетског бувљака – мајце, фармерке, скоро ништа арапско: ту се богати облаче традиционално, а не сиромашни. Људи користе промене као изговор да би водили уобичајени живот, епохално постаје алиби да би се потврдило свакодневно; [...] Исток и Запад загрљени у нестабилној равнотежи, раме уз раме, али намрштени једно према другом, свако усмерен ка властитом плану за благаостање, небитно да ли је то конзервативан или револуционаран план; у сваком случају без свести о крајњем резултату онога што раде. Око мене је свет пун новина које померају клишее и стварају нове, технологија је катапултирана директно у средњем веку, један град – свет који се окреће око себе.“²

„Che tutti negli Emirati parlino inglese è una palla colossale; gli immigrati poveri spesso parlano solo urdu (i pakistani), o hindi (che poi è quasi lo stesso, gli indiani) o tagalog (i filippini) o tamil (Deccan, Sri Lanka), o nepalese o indonesiano o persiano; o anche solo arabo (contadini egiziani, marinai siriani, o muratori irachieni). [...] Ogni tanto, qualche vocabolo inglese o spagnolo (*temperature, trabajo*) evidentemente entrato in quelle lingue al seguito del colonialismo, piccoli cristalli di comprensibilità in una roccia amorfa; *no inglisce*, e sorridono disarmati. Perfino i nomi propri così deformati da risultare irriconoscibili.

Con loro niente da fare, chiusi nel loro monolinguisimo come in un sarcofago; seduti a mezzo metro su una panchina, l'estraneità assoluta – ma anche con gli altri, quelli che hanno imparato l'inglese come lingua

² Ауторов превод свих цитата са италијанског на српски.

transnazionale la comunicazione non è facile. Chiedono a me se io sono di Londra, figuriamoci come stanno messi loro. Dicono *càpni* e devi capire *company* dicono *fasingher* e devi capire *passenger*; [...] L'inglese è un perno intorno a cui giriamo, equidistanti – e quale inglese poi, una lingua basica che sarà formata da cinquecento parole. Non si possono fare discorsi seri in una lingua così, la lingua è l'anima. Io parlo francese dieci volte meglio che l'inglese eppure i comici francesi mica sempre mi fanno ridere, perché non afferro le sfumature, le allusioni di sbieco – non puoi parlare del privato, dei sentimenti. Anche tra loro, tra etnie diverse, la preoccupazione principale sembra essere quella che Jakobson chiamava il *contatto*: mi senti? Untendiamo la stessa cosa? Usi quella parola nel senso in cui la uso io [...] Come se la convivenza si potesse fondare su cinque o sei operazioni esteriori: salutarsi, comprare, mangiare e bere nei fast-food, sorridersi, versare o intascare denaro, firmare documenti“ (Сити 2013: 37–38).

„То да сви у Емиратима причају енглески је једна огромна лаж; сиромашни имигранти често причају само урду (Пакистанци), или хинду (који је скоро исти, Индијци) или тагалоски (Филипинци) или тамилски (они из Декана и Шри Ланке) или непалски, индонежански или персијски; или само арапски (египатски сељаци, сиријски морнари, или ирачки зидари). Понекад се чује и која енглеска или шпанска реч (*temperature*, *trabajo*) очигледно доспеле у те језике након колонијализма, мали кристали разумљивости у аморфној стени; *no inglisc* и смеју се разоружавајућим осмехом. Чак су и лична имена толико деформисана да се уопште не препознају.

Затворени су у својој немоћи и у том њиховом монолингвизму као у саркофагу; седе на клупи од пола метра, апсолутно отуђени – али ни са онима другима, који су учили енглески као транснационални језик, комуникација није лака. Питају мене да ли сам из Лондона, можемо само да замислимо како је њима. Кажу *càpni* а мисле на *company*, кажу *fasingher* а ти треба да разумеш да хоће да кажу *passenger*; [...] Енглески је као клин око којег се окрећемо на једнаком растојању – и то какав енглески, један базични речник од педесет речи. Не може се озбиљно разговарати таквим језиком, језик је душа. Ја причам француски десет пута боље од енглеског, ипак ме француски комичари не насмеју баш увек, зато што не могу да ухватим нијансе, искривљене алузије – не можеш причати о приватним стварима, о осећањима. Чини се да је главни проблем међу њима, међу различитим народима, оно што Јакобсон назива *контакт*: да ли ме чујеш? Да ли разумемо исту ствар? Да ли користиш ту реч у истом смислу у којем је ја користим? [...] Као да се саживот може свести на пет или шест основних операција: поздравити, купити, јести и пити у фаст-фуду, насмешити се, уплатити или примити новац, потписати документа.“

Томазо Пинчо је псеудоним писца Марка Колапјетра (италијанска транскрипција Томаса Пинчона, иначе сарадник италијанских новина и магазина као што је *Ролинг Стоунс*). Насловна страна његовог романа

Cinacittà (и сам наслов већ алудира на један културни спој који као да је избегнут у општој комуникацији): портрет кинеске девојке поред Колосеума, а наслов алудира на италијански филмски центар, квартал *Cinecittà* из Рима, али са изменом у вокалу чиме Рим од „филмског града“ постаје „град Кинеза“.

У роману се сусрећу погледи потомка великих римских императора и кинеске реалности Рима у XXI веку, преко приче о протагонисти оптуженом за убиство кинеске проститутке и о чудним околностима у којима ће се наћи једног дана. Језик је типичан за савремену прозу: кратке реченице које се читају течно, у којима се среће и понеки термин римског дијалекта и, наравно, термини кинеског језика.

„I cinesi dicono: ciò che viene fatto senza che qualcuno ne sia proviene l'artefice dal cielo, ciò che avviene senza che alcuno abbia agito è il destino. Hanno una parola per questo, *tianming*. *Tian* è il cielo, mentre *ming* significa, ordine, comando. Per cui *tianming* è esecuzione di un ordine proveniente da altezze insondabili. Il destino. Nel mio caso, però sarebbe più giusto coniare un nuovo termine, *wangming*, perché il fattaccio che mi riguarda è farina e sacco di Wang. Quanto a quel poco che si potrebbe definir opera mia, l'ho fatto perché manipolato di lui. Perlopiù“ (Пинчо 2008: 14).

„Кинези кажу: то што настаје без ичије иницијативе, долази са неба, то што се дешава без ичијег деловања је судбина. Они имају реч за то, *тианминг*. *Тиан* је рај, а *минг* значи наређење, команда. Дакле *тианминг* је извршење наређења са недокучивих висина. Судбина. У мом случају, тачније би звучала кованица *вангминг*, јер мој злочин је масло Ванга. Оно мало што се може дефинисати као моје дело, урадио сам јер ме је он манипулисао. Углавном.“

Свет у Италији

Према бази података BASILI где се могу пратити статистике повезане са италијанском књижевношћу миграције, објављени број писаца броји преко 400 имена, што довољно указује на потребу да се скрене пажња на ову књижевну, али истовремено и веома важну друштвену појаву(< <http://www.disp.let.uniroma1.it/basili2001/>>).

Уколико боље погледамо језик познатих романа после 2000. године, приметимо многобројне референце из домаћих култура, непреводљивих појмова, појмова који упућују на неке религиозне обичаје и концепте, појмова који се односе на храну, имена познатих личности из средина из којих потичу ликови, наслови песама итд. Истовремено, аутори користе и велики број референци италијанске културе да би успоставили равнотежу. Наш изазов је био видети како се аутори сналазе при решавању ситуација које претстављају „лингвистички“ сукоб њихове две културе. Амара Лакус, аутор алжирског порекла, термине који упућују на исламске обичаје означава косим словима и додаје објашњење у склопу своје

нарације. Наслов његовог романа *Развод на исламски начин на Виале Маркони* (Лакхус 2009) је сплет културних алузија. *Развод на италијански начин* је култни италијански филм који је добро познат италијанском читаоцу, и неколико ситуација из романа намерно упућује на познате сцене из филма, придев „исламски“ упућује на бракоразводне поступке према исламској традицији кроз које пролази протагонисткиња.

„La salat, la preghiera, è una sorta di appuntamento con Dio, è molto importante arrivare puntuale, un aprova di rispetto“ (Лакхус 2009: 67).

„Salat, молитва, је један вид састанка са Богом, јако је важно стићи на време, то је доказ поштовања.“

„In Egitto si dice: ‘Al maktub aggabin, lazem tchufu l’ain!’,’ ciò che è scritto sulla fronte gli occhi lo devono vedere per forza!“ (Лакхус 2009: 29).

„У Египту се каже *Al maktub aggabin, lazem tchufu l’ain*, оно што стоји исписано на челу, очи то морају видети.“

Ауторка индијског порекла Лејла Вадја у роману *Amiche per la pelle* (*Другарице по кожи*, Вадја 2007) користи једноставни италијански језику како би описала „њен“ Трст, који није центар некадашње „mitteleurop-e“, већ центар једног малог света. То је свет четири станарке из Кине, Босне, Албаније и Индије које се свакодневно заједно суочавају са италијанском бирократијом и са предрасудама Италијана према странцима, али и својим властитим предрасудама према земљи у којој више нису гости. И овај текст је богат појмовима који не припадају основном италијанском вокабулару, али који су најчешће појашњени у самом тексту. Ауторка оставља без превода одређене речи које припадају језицима протагонисткиња и тиме даје посебан тон италијанском тексту.

„Non si accorgono che la soia non lega molto con i *cevapcici* e la *manioca* non ha niente a che fare con il *curry*!“ (Вадја 2007: 79).

„Не схватају да соја не иде са *ћеванчићима* и да касава нема ништа заједничко са каријем!“

“*Pasulj*, stufato piccante di fagioli, una vera delizia“ (Вадја 2007: 120).

„Пасуљ, љуто јело са месом, од граха, право уживање.“

Занимиљива је игра аутора са личним именима ликова, иза којих је најчешће прича или неки културни изазов. Тако Сафија у Италији ненамерно постаје Софија, а сличност ће бити рефлектована и у њеном изгледу који подсећа на велику Софију Лорен (Лакхус 2009: 22 – 30).

Закључак

Ово је само једно кратко виђење ефеката глобализације, разматрана пре свега кроз миграције и путовања у Италији и ван ње и виђена из два супротна, али истовремено и комплементарна угла. Без улажења у дискусије које се стално вежу за поимање глобализације и за предности и недостатке које она носи, можемо констатовати, бар што се тиче италијанске књижевности, да је она језично обogaћена и то је допринос ове нове литературе у изражавању, док су њен реалистични тон и иронија допринос у приказивању данашњег „глобализованог“ света.

Литература

- Вадја 2007: L.Wadia, *Amiche per la pelle*, Roma: E/O.
- Лакхус 2009: A. Lakhous, *Divorzio all'islamica a viale Marconi*, Roma: E/O.
- Њиши 2003: A. Gnisci, *Creolizzare l'Europa. Letteratura e Migrazione*, Roma: Meltemi.
- Пинчо 2008: T. Pincio, *Cinacittà. Memorio del mio delitto efferato*, Torino: Giulio Einaudi editore.
- Сити² 2013: W. Siti, *Il canto del diavolo*, Milano: Rizzoli.
- Agenzia Nazionale del Turismo, Direzione Centrale Programmazione e Comunicazione. *Il turismo straniero in Italia*. 11. 9. 2013.
<<http://www.enit.it/it/studi-ricerche.html>>.
- Senette, Maria. (ред.) Numero totale scrittori catalogati. *BASILI-V.Bollettino di sintesi*.
<<http://www.disp.let.uniroma1.it/basili2001/>>. 10. 5. 2013.
- Peoplemovin. <http://peoplemov.in/#f_IT>.